

PRZEMYSŁAW KALETA

DR

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-4960-4991](https://orcid.org/0000-0003-4960-4991)

O pochodzeniu i rodzinie biskupa kujawskiego Gerwarda (zm. 1323) garść uwag

1. Wprowadzenie: biskup kujawski i jego rodzina w historiografii; 2. Podstawa źródłowa dotycząca rodziny Gerwarda; 2.1. Historiograficzny brat Stanisław, prepozyt włocławski; 2.2. Historiograficzny ojciec Maciej, sędzia brzeski; 2.3. Historiograficzny brat Jan z Ostrowa i jego potomstwo; 2.4. Wartość poznawcza kryterium imionowego; 2.5. Brat Przechrzew, kasztelan kruszewicki; 3. Podsumowanie: pochodzenie Gerwarda, biskupa kujawskiego. Aneks: tablice genealogiczne.

1

Gerward był jednym z najwybitniejszych przedstawicieli możnego kujawsko-wielkopolskiego rodu Leszczyńców. Dziś można stwierdzić już z całą pewnością, iż wywodził się on z tej gałęzi rodu, która miała swoje gniazdo w Ostrowie nad Gopłem. Dobra Leszczyńców ostrowskich skoncentrowane były w południowej części Kujaw oraz w kasztelanii łędzkiej. Stąd też na przełomie XIII i XIV wieku byli oni związani politycznie z osobą księcia Władysława Łokietka i na jego dworze robili karierę. Ojcem biskupa był sędzia brzeski Maciej z Ostrowa, współpracownik Łokietka, wynagrodzony przez księcia w roku 1292 dwiema wsiami. Gerward miał sześcioro rodzeństwa (trzech braci i trzy siostry), przy czym jeden brat Stanisław wybrał również karierę duchowną i doszedł do prepozytury włocławskiej, a dwaj pozostali: Jan i Przechrzew byli kolejno kasztelanami kruszewickimi w służbie księcia Władysława. Z trzech sióstr znane jest imię tylko jednej, mianowicie Małgorzaty, która poślubiła kasztelana nakielskiego Sławnika z Gołańczy. Z tego związku zrodzony został Maciej z Gołańczy, który objął biskupią stolicę włocławską po wuju Gerwardzie¹.

Tak pokrótce Jacek Maciejewski przedstawia rodzinę biskupa kujawskiego Gerwarda. Jednak w dawniejszym piśmiennictwie historycznym występował on bez przydomka posesjonatywnego (tj. „z Ostrowa”)². Praca Maciejewskiego stanowi

¹ J. Maciejewski, *Działalność kościelna Gerwarda z Ostrowa, biskupa włocławskiego w latach 1300–1323*, Bydgoszcz 1996, s. 17.

² Por. m.in. J. Fijałek, *Ustalenie chronologii biskupów włocławskich*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1894, R. 22, s. 75–76; J. Karwasińska, *Sąsiedztwo kujawsko-krzyżackie 1235–1343*, Warszawa 1927 (Rozprawy Historyczne Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, t. VII, z. 1), *passim*; S. Zajączkowski, *Polska a Zakon Krzyżacki w ostatnich latach Władysława Łokietka*,

zatem niejako podsumowanie dorobku historyków zajmujących się ustaleniem koligacji rodzinnych biskupa włocławskiego. Pełnił on tę funkcję w latach 1300–1323 i był jednym z najbardziej zaufanych doradców księcia, a później króla Władysława Łokietka. Właśnie jemu została powierzona misja w Stolicy Apostolskiej w Awinionie, polegająca na zdobyciu od papieża zgody na koronację. Gerward wspierał także swojego mocodawcę w walce sądowej przed legatem papieskim z biskupem krakowskim Janem Muskatą. Nic zatem dziwnego, że jego krąg rodzinny rozpałał umysły badaczy. Tak znacząca postać dla odrodzonego Królestwa musiała bowiem, zdaniem historiografii, pochodzić z tzw. wyżyn społecznych. Zastosowano więc „kryterium pozycji społecznej”. Mówi ono, że:

ustalenie tejsze pozycji należy wprawdzie w każdym wypadku do podstawowych celów [...] badań, z chwilą jednak osiągnięcia tego celu możemy się posłużyć nim również jako wskaźnikiem do identyfikowania osób czy oznaczania ich miejsca w rodowodzie. Kryterium to oddaje nam szczególne usługi w studiach nad dostojnikami, a także ich żonami lub bliskimi krewnymi – znając bowiem ich herb i terytorium działania, mamy do wyboru ograniczoną już liczbę rodzin, do których możemy przypisać dane osoby. Chodzi tu o rodziny o odpowiedniej pozycji społecznej, warunkiem jednak stosowania tego kryterium jest dokładna znajomość elit w poszczególnych ziemiach polskich³.

Warto jednak zauważyć, że na wszystkich dyplomach, zarówno przezeń wystawionych, jak i tych, w których został wymieniony, Gerward nie wystąpił nigdy z przydomkiem posesjonatycznym. Występował bowiem jako: *Gerwardus Dei gracia ecclesie Wladislaiensis episcopus*⁴, albo jako: *Gervardus divina miseratione*

Lwów 1929 (Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie, Dział 2, t. 6, z. 2), *passim*; K. Stachowska, *Gerward (zm. 1323)* [hasło], [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII: *Firlej Jan–Girdwojń Kazimierz*, red. W. Konopczyński, Kraków–Wrocław 1948–1958, s. 408–409; E. Długopolski, *Władysław Łokietek na tle swoich czasów*, przedm. J. Dąbrowski, Wrocław 1951, *passim*; A. Liedtke, *Stanowisko papieża Jana XXII wobec koronacji Władysława Łokietka*, „Nasza Przyszłość. Studia z dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce” 1971, t. 36, s. 91–107.

³ J. Bieniak, *Rozmaitość kryteriów badawczych w polskiej genealogii średniowiecznej*, [w:] idem, *Polskie rycerstwo średniowieczne. Wybór pism*, wybór tekstów i posłowie A. Supruniuk, J. Wroniszewski, A. Radziwiński, Kraków 2002, s. 47.

⁴ Archiwum Diecezjalne we Włocławku [dalej: AD Włocławek], Kopia i częściowo formularz wikariuszy generalnych i oficjałów włocławskich, przeważnie z drugiej ćwierci XVI wieku, sygn. 613, k. 253v–254; *ibidem*, Kopia i częściowo formularz kanonika Piotra Piotrkowskiego z 1551 r., sygn. 614, k. 86v, 111; *ibidem*, Kopia i częściowo formularz ogólny Drzewickiego sygn. 611, k. 167v–168; Biblioteka Ossolineum we Wrocławiu, Kopia i częściowo formularz gospodarczy Drzewickiego, sygn. 5209/II, k. 62v–63; *Codex diplomaticus Poloniae quo continentur privilegia regum Poloniae, magnorum ducum Lituaniae, bullae pontificum nec non jura a privatis data illustrandis domesticis rebus gestis inservitura adhuc nusquam typis exarata, ab antiquissimis inde temporibus usque ad annum 1506 / Kodex dyplomatyczny Polski obejmujący przywileje królów polskich, wielkich książąt litewskich, bulle pa-*

*ecclesie Wladislaviensis episcopus*⁵ lub po prostu *Gerwardus Episcopus Wladislaviensis* bądź *Cuyaviensis*⁶. Nie posiadał też żadnej pieczęci z herbem Laska⁷.

piezkie, jako też wszelkie nadania prywatne mogące posłużyć do wyjaśnienia dziejów wewnętrznych krajowych, dotąd nigdzie nie drukowane, od najdawniejszych czasów aż do roku 1506 [dalej: KDP], t. II, cz. 1, oprac. L. Ryszczyński, A. Muczkowski, Varsaviae 1848, nr 200, 202, 209–211, 213, 217, 223–225, 228, 238; *ibidem*, t. II, cz. 2, Varsaviae 1852, nr 472; *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski* [dalej: KDW], t. II: *Zawiera numera 617–1292, lata 1288–1349*, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1878, nr 966; *Kontrakty lokacyjne wsi dobrzyńskich z XIV wieku*, wyd. Z. Guldon, R. Kabciański, [w:] *Dokumenty do dziejów Kujaw i ziemi dobrzyńskiej XIV–XIX w.*, wyd. Z. Guldon et al., Warszawa–Poznań 1974, nr 1–2 (*Źródła do dziejów Bydgoszczy / Bydgoskie Towarzystwo Naukowe*, nr 8); *Pommerellisches Urkundenbuch* [dalej: PommUB], bearb. M. Perlbach, Danzig 1882, nr 596–601, 627; *Preussisches Urkundenbuch* [dalej: PrUB], Bd. II, bearb. M. Hein, E. Maschke, Königsberg 1939, nr 96; *Urkunden des Bisthums Culm*, Th. I: *Das Bisthum Culm unter den Deutschen Orden: 1243–1466*, Heft 2, bearb. von C.P. Woelky, Danzig 1885, nr 184–185 (*Neues Preussisches Urkundenbuch*, Abt. 2, Bd. 1–2); *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia: maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis, deprompta collecta ac serie chronologica disposita* [dalej: VMPL], t. I: *Ab Honorio PP. III. usque ad Gregorium PP. XII. 1217–1409*, ed. A. Theiner, Romae 1860, nr 257; Z. Guldon, *Lokacje miast kujawskich i dobrzyńskich w XIII–XVI w.*, „Ziemia Kujawska” 1968, t. 2, aneks 1, s. 35–37.

⁵ AD Włocławek, Kopiański ogólny..., k. 174v; Archiwum Państwowe w Bydgoszczy [dalej: AP Bydgoszcz], Klasztor Cystersów w Koronowie, pow. Bydgoszcz, sygn. 6/437/0/33, 6/437/0/58, 6/437/0/59; *ibidem*, Klasztor Norbertanek w Strzelnie, pow. Mogilno, sygn. 6/448/0/18; Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, *Annalium Coenobii Byssoviensis seu Coroviensis sacri ordinis Cisterciensis dioecesis Wladislaviensis in terra Cuiavia in confirmio Dominatus Bydgostiensis & Maioris Poloniae situati*. t. 1: *Ab anno 1200 usque ad 1400 Conquistore & Collectore P F Adam a Szadek eisdem Monasterii Professo anno 1600 et sequentibus*, rkps 134, k. 284; KDP t. II, cz. 1, nr 218; KDW, t. II, nr 975; PommUB, nr 594a, 615; J. Maciejewski, *Działalność kościelna...*, aneks 2, s. 157.

⁶ Archiwum Diecezjalne w Pelplinie, Akta odnoszące się do dziejów klasztoru dominikanów w Toruniu. Wykazy przeorów, kronika, obligacje, indulgencje, kopie przywilejów i bull papieskich, proces o kościół w Kaszczorku, sygn. Monastica. XIV. Toruń-Dominikanie, ks. 1, k. 35; AD Włocławek, Kopiański kanonika..., k. 18v–19; *ibidem*, Kopiański ogólny..., k. 124–124v, 143–145; *Acta Camerae Apostolicae*, vol. I: *1207–1344*, ed. J. Ptaśnik, Cracoviae 1913, s. 49–51, nr 53; s. 71, nr 81, s. 75–76, nr 86 (*Monumenta Poloniae Vaticana*, t. I); *Analecta Vaticana 1202–1366*, ed. J. Ptaśnik, Cracoviae 1914, s. 209–211, nr 144, s. 215, nr 149, s. 217–218, nr 150–152 (*Monumenta Poloniae Vaticana*, t. III); *Bullarium Poloniae*, t. I: *1000–1342*, ed. I. Sułkowska-Kurasiowa, S. Kuraś, Romae 1982, nr 1091–1092, 1101; KDP, t. II, cz. 1, nr 200, 202, 213, 232–2440; *ibidem*, t. II, cz. 2, nr 196; KDW, t. II, nr 897–898, 997, 1037; PrUB, Bd. II, nr 121, 175, 383; S. Librowski, *Trzyście nie drukowanych oryginałów pergaminowych Archiwum Diecezjalnego we Włocławku z lat 1300–1400*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1987, t. 55, s. 129–153; VMPL, nr 226–229, 233–236, 238, 247, 253, 257; *Wiadomości do dziejów polskich z archiwum prowincji szląskiej*, zebra. A. Mosbach, Wrocław 1860, s. 38–39; W. Abraham, *Stanowisko kurii papieskiej wobec koronacji Łokietka*, [w:] *Księga pamiątkowa Uniwersytetu Lwowskiego ku uczczeniu pięćsetnej rocznicy fundacji jagiellońskiej Uniwersytetu Krakowskiego*, Lwów 1900, s. 32–33, aneksy I–II.

⁷ F. Piekosiński, *Pieczęcie Polskie wieków średnich doby Piastowskiej (uzupełnienie)*, Kraków 1936 [odbitka z „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologicznych” 1934, t. XVI, s. 71–86

Dlaczego zatem Gerward miał być Leszczycem oraz pochodzić z Ostrowa nad Gopłem? Niniejszy artykuł będzie próbą reinterpretacji źródeł dotyczących kręgu rodzinnego ordynariusza diecezji włocławskiej.

Podług rekonstrukcji kręgu rodzinnego biskupa kujawskiego autorstwa Janusza Bieniaka, ojcem biskupa włocławskiego miał być Maciej z Ostrowa, braćmi: Stanisław, prepozyt włocławski oraz Jan i Przedzdrzew – kasztelanowie kruszwicy, a siostrami żony kolejno: Sławnika z Gołańczy, Ottona Lekszyka z Gądcza oraz Piotra Ogona⁸. Przyjrzyjmy się zatem źródłom mówiącym nam cokolwiek o pochodzeniu Gerwarda. Nie znamy herbu biskupa kujawskiego bezpośrednio z jego pieczęci. Jednak takie informacje zawiera *Catalogus Episcoporum Vladislaviensium*, który wywodzi go „z domu Bróg, który zwie się Laska” [tłum. P.K.]⁹. Czy jednak możemy wierzyć na słowo źródłom z XV i XVI wieku? Pamiętajmy, że przecież dopiero konstytucja radomska z 1505 r. nakazywała biskupom pochodzić ze szlachty¹⁰. Dla Jana Długosza musiało to być oczywiste – przykładem niech służą jego katalogi biskupów i arcybiskupów, w których każdy dostojnik ma przypisany herb. Niektórzy biskupi pochodzili jednak z tzw. nizin społecznych, tj. nie posiadali

i 1935, t. XVII, s. 55–78], s. 14, nr 674, fig. 445; M. Gumowski, *Handbuch der polnischen Siegelkunde*, Graz 1966, tafl. XXXV, nr 356; J. Pakulski, *Średniowieczne pieczęcie biskupów i kapituły włocławskiej oraz ich symbolika*, [w:] *Religijność na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej w czasach staropolskich. Materiały ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej na Wydziale Humanistycznym WSHE przez Zakład Dziejów Religii, 30 maja 2003*, red. A. Mietz, Włocławek 2003, s. 52–53 oraz ryc. 4a i 4b; idem, *Geneza pieczęci herbowych biskupów i arcybiskupów metropolii gnieźnieńskiej*, [w:] *Polska heraldyka kościelna*, red. K. Skupieński, A. Weiss, Warszawa 2004, s. 31, ryc. 5; idem, *Pieczęcie instytucji kościelnych i duchowieństwa*, [w:] *Dzieje diecezji włocławskiej*, t. 1: *Średniowiecze*, red. A. Radzimiński, Włocławek 2008, s. 140; *Katalog pieczęci przy dokumentach samoistnych w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy*, oprac. M. Hlebionek, Warszawa 2012, nr 161.

⁸ J. Bieniak, *Rozmaitość kryteriów...*, s. 49–51. Por. także wcześniejsze wskazówki dotyczące koligacji rodzinnych Gerwarda w: idem, *Przynależność administracyjno-polityczna kasztelanii nadgoplańskich w latach 1267–1327*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Historia” 1966, z. 2, s. 66, przyp. 52; idem, *Wielkopolska, Kujawy, ziemia łęczycka i sieradzka wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300–1306*, wyd. 2, Wodzisław Śląski 2011, s. 61, przyp. 139.

⁹ *Catalogus Episcoporum Vladislaviensium*, [w:] *Joannis Dlugossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia*, t. 1, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1887, s. 528: *De domo et familia Aceravorum, quae et Lyaska vocatur*; *Catalogi Episcoporum Vladislaviensium*, ed. W. Kętrzyński, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. IV, wyd. A. Bielowski, Lwów 1884, s. 27: *de armis acervorum*.

¹⁰ *Konstytucje Wieczyste Sejmku Radomskiego 1505 roku: Radomiensis Conventionis Decreta Alexandri Regis*, oprac. W. Uruszczyk et al., [tłum. artykułów na j. ang. J. Spólny], Radom 2005, art. 11: *Kanonie na tumach s[z]lachcicom z ojca i z matki mają być dawane*.

*ius militare*¹¹. Należy pamiętać, że przecież w średniowieczu przejście pomiędzy stanami było płynne, granice zaś się zacierały¹².

2

Na podstawie Długoszewego katalogu ordynariuszy diecezji wrocławskiej Gerwarda przyporządkowano do „odpowiednio możnej gałęzi Leszczyców”¹³. Jednak nie mamy informacji pozwalających oszacować jego majątek, zarówno przed objęciem biskupstwa, jak i po śmierci w 1323 r. Nie mamy też wiadomości o tym, aby ktoś upominał się o spadek po nim. Wszak miał się o to kto ubiegać, ponieważ na procesie polsko-krzyżackim w Warszawie z 1339 r. do pokrewieństwa z biskupem kujawskim przyznali się: Przedrzew (nazwał się jego bratem)¹⁴, Otton Lekszyk (był jego szwagrem)¹⁵, Marcin, podkomorzy łęczycki, syn Piotra Ogonia, wojewody dobrzyńskiego (nazwał go swoim wujem)¹⁶ i Zbylut z Gołańczy, syn Sławnika z Gołańczy (nazywał go swoim wujem)¹⁷; Bodzenta z Wrześni w innym źródle

¹¹ J. Maciejewski, *Episkopat polski doby dzielnicowej 1180–1320*, Kraków 2003, s. 71. Z epoki rozbicia dzielnicowej autor jako niepochozących z rycerstwa wyliczył: Albierza, biskupa kujawskiego, Jana Muskatę, biskupa krakowskiego oraz biskupa lubuskiego Jana z Paczkowa. Jednak, jak sam wspomina: „ponad wszelką wątpliwość pochodzenie takie [tj. z rodzin rycerskich – P.K.] stwierdzić można, co prawda, jedynie w niespełna połowie przypadków, sądzę jednak, iż odsetek ten był zapewne niemal dwukrotnie większy. Do takiego wniosku skłania przede wszystkim liczba biskupów niewywodzących się z rycerstwa”. Równie dobrze odsetek biskupów nie-rycerzy mógł być o wiele wyższy.

¹² H. Samsonowicz, *Dziedzictwo Średniowiecza. Mity i rzeczywistość*, wyd. 2, Wrocław 2008, s. 122–172.

¹³ J. Bieniak, *Rozmaitość kryteriów...*, s. 50.

¹⁴ *Spory i sprawy pomiędzy Polakami a zakonem krzyżackim / Lites ac res gestae Polonos ordinemque Cruciferorum*, t. I, wyd. I. Zakrzewski, wyd. 2 [nowe], Poznań 1890, s. 353–355, zwłaszcza s. 354: *Interrogatus de causa sciencie dixit, quia ipse testis qui loquitur vidit dominum Gerwardum quondam episcopum Wladislaviensem in dicta terra Pomoranie, qui fuit et erat frater ipsius testis.*

¹⁵ *Ibidem*, s. 196–197: *Otto dictus Lexik gener domini episcopi Wladislaviensis.*

¹⁶ *Ibidem*, s. 250: *domino Gerwardo quondam episcopo Wladislaviensi, avunculo suo [Martinus subcamerarius Lanciencis]*; w sprawie pochodzenia Marcina zob. S. Szybkowski, *Kościelcy ze Skępego herbu Ogon i ich protoplaści. Studium z dziejów późnośredniowiecznej rodziny możnowładczej*, Gdańsk 2018, s. 19 oraz tabela 1.

¹⁷ *Spory i sprawy...*, s. 323: *domino Gerwardo [...] avunculo ipsius testis [Sbiluth]*. W sprawie pochodzenia Zbyluta zob. J. Bieniak, *Krąg rodzinny biskupa kujawskiego Macieja Pałuki (korekta do Rodu Pałuków Władysława Semkowicza)*, [w:] idem, *Polskie rycerstwo średniowieczne. Suplement*, wybór tekstów A. Supruniuk, J. Wroniszewski, A. Radziwiński, Kraków 2005, s. 10, 37. Imię żony Sławnika poznajemy dzięki katalogom biskupów wrocławskich Jana Długosza, por. *Catalogus Episcoporum Wladislaviensium...*, s. 529: *Mathias [...] ex patre Sławnik Castellano Naklensi, et matre Margaretha.*

nazwał go zaś swoim krewniakiem¹⁸. Ten ostatni w historiografii figuruje albo jako brat¹⁹, albo jako ojciec matki Gerwarda²⁰. Nie wiadomo od czego zależy ich stopień pokrewieństwa, warto jednak zauważyć, że obie teorie stworzył Bieniak. Matka biskupa kujawskiego w związku z tym jawi nam się raz córką Bodzenty, a raz jego siostrą.

2.1. Skoro mamy wiadomości źródłowe tylko o jednym bracie i trzech siostrach, to skąd wzięli się pozostali członkowie, tj. bracia Stanisław i Jan oraz ojciec Maciej z Ostrowa? Przy przyporządkowaniu ich do rodziny Gerwarda zastosowano, oprócz wspomnianego kryterium pozycji społecznej, także czynniki: bliskości terytorialnej, miejsca przechowywania dokumentów, protekcji oraz kryterium imionowe²¹.

Zacznijmy zatem od Stanisława, którego Gerward nazwał *frater noster*²². Z tego też powodu prepozyt włocławski figuruje jako pochodzący z Ostrowa²³. Jednak on również nie wystąpił nigdy z przydomkiem posesjonatywnym²⁴. Słusznie zauważył Bieniak, że „źródłowy zwrot »frater noster« nie daje co do tego [tj. ich braterstwa –

¹⁸ *Analecta Vaticana...*, s. 271–272, nr 150: *Bozete de Wresna, Gerwardi episcopi Wladislavien-sis, consanguineo*

¹⁹ J. Bieniak, *Gerward z Ostrowa* [hasło], [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 2: G–K, red. Z. Nowak, Gdańsk 1994, s. 37–40.

²⁰ Idem, *Gerward z Ostrowa (?–1323), biskup włocławski* [hasło], [w:] *Zasłużeni dla Włocławka (XIII–XX wiek)*, red. M. Wojciechowski, Włocławek 1991, s. 56–58; J. Maciejewski, *Działalność kościelna...*, s. 28, przyp. 3; idem, *Gerward z Ostrowa h. Laska* [hasło], [w:] *Inowrocławski Słownik Biograficzny*, z. III, red. E. Mikołajczak, Inowrocław 1997, s. 25–26; J.E. Białowas, *Pochodzenie i najbliższa rodzina biskupa włocławskiego Macieja Pałuki (ok. 1285–1368)*, „*Nasza Przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce*” 2018, t. 130, s. 36.

²¹ J. Bieniak, *Rozmaitość kryteriów...*, s. 49–51.

²² KDP t. II, cz. 2, nr 472: *domini Stanislay prepositi Wladislaviensis fratris nostri*.

²³ Por. J. Maciejewski, *Kariera Stanisława z Ostrowa z rodu Leszczyców – kwestie identyfikacyjne*, „*Ziemia Kujawska*” 1995, t. 11, s. 119–122; J. Bieniak, *Wzajemne powiązania osobowe kapituł włocławskiej i kruszwickiej w średniowieczu*, [w:] *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytnej Studia nad pochodzeniem i funkcjonowaniem elity kościelnej*, red. A. Radziwiński, Toruń 2000, s. 62–68 (*Opera ad Historiam Ecclesiam Spectantia. Series 1, Colloquia 1*); idem, *Stanisław Kiwała z Ostrowa h. Laska* [hasło], [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XLII: *Stanisław, książę mazowiecki–Stawiarski Seweryn*, red. A. Romanowski, Kraków 2003–2004, s. 67–68.

²⁴ AD Włocławek, Kopiański ogólny..., k. 167v–168; AP Bydgoszcz, Klasztor Cystersów..., sygn. 6/437/0/58, 6/437/0/59; *Analecta Vaticana...*, s. 128, nr 130; KDW, t. II, nr 919, 966, 975; KDP, t. II, cz. 1, nr 202, 223, 233; *ibidem*, t. II, cz. 2, nr 472; PommUB, nr 523, 596–598, 600–601, 650; PrUB, *Politische (allgemeine) Abteilung*, Bd. I, H. 2, Bd. I, H. 2, bearb. A. Seraphim, Königsberg 1909, nr 606, 609, 614; *Urkundenbuch des Bisthums...*, t. 1, nr 132, 146; VMPL, nr 211; Z. Guldon, *op. cit.*, aneks 1, s. 35–37.

P.K.] zupełnej pewności, ponieważ mógł on zostać użyty, zgodnie ze zwyczajem, wobec Stanisława jako prałata kapituły wrocławskiej²⁵. Na potwierdzenie ich pokrewieństwa, wspomniany historyk wziął pod uwagę „względy dodatkowe: wspólne kariery obu dostojników (zaczynali w tym samym czasie od kanonii kruszwickiej), wspólną ich niewolę w 1310/1311 r., nominację Stanisława przez Gerwarda na najwyższy urząd w kapitule, a wreszcie pojawienie się imienia Stanisław w następnym pokoleniu rodziny²⁶.”

Wspólna niewola nie może być argumentem przemawiającym za koligacjami rodzinnymi. Stanisław mógł przecież być, i zapewne został uwięziony ze względu na pełniony przezeń urząd prepozyta, a nie ze względu na powiązania rodzinne. Razem ze swoim przełożonym byli przecież najważniejszymi dostojnikami w diecezji wrocławskiej. Spór z książętami inowrocławskimi nie był wszak rodzinnym sporem Gerwarda. Z kolei fakt, że nominację Gerwarda na najwyższy urząd w kapitule zatwierdził biskup nie może nikogo dziwić, bowiem było to naturalną kolejną rzeczą. Kto inny bowiem miał to zrobić? Dziwić natomiast może użycie tego faktu jako argumentu w dyskusji nad pochodzeniem prepozyta wrocławskiego. Warto zauważyć, że na procesie inowrocławsko-brzeskim, zeznający tam Stanisław nie przyznał się do pokrewieństwa z Gerwardem²⁷. Prepozyt wrocławski miał zatem możliwość podkreślenia swoich powiązań rodzinnych z biskupem, zwłaszcza, że mówił o nim kilkakrotnie, za każdym razem określając go jako *dominus meus*. Ich związki były więc czysto zawodowe. Nikt w swoich zeznaniach nie ukrywał przecież koligacji. Wyrażanie *frater noster* rozumiem przeto tylko jako zwrot retoryczny. Potwierdza to użycie tego zwrotu przez biskupa kujawskiego w innych wypadkach, gdzie wprost nazywa on swoimi braćmi wszystkich urzędników z kapituły wrocławskiej, w tym także Stanisława²⁸. Podobnie czynili także inni biskupi

²⁵ J. Bieniak, *Rozmaitość kryteriów...*, s. 50, przyp. 22. Por. też idem, *Terminologia pokrewieństwa i powinowactwa w średniowiecznych źródłach*, „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym” 2009, nr 13, s. 5.

²⁶ Idem, *Rozmaitość kryteriów...*, s. 50, przyp. 22.

²⁷ *Spory i sprawy pomiędzy Polakami a zakonem krzyżackim / Lites ac res gestae Polonos ordinemque Cruciferorum*, t. 1: *Sprawa wytoczona w Inowrocławiu i Brześciu Kujawskim w latach 1320–1321 / Causa Junivladislaviae et Brestiae-Cuiaviae anno 1320–1321 acta*, wyd. H. Chłopcoka, wyd. 3 [nowe], Wrocław 1970, s. 31–32.

²⁸ KDP, t. II, cz. 1, nr 223: *nos Geruardus, dei gracia ecclesie Wladislaiensis episcopus, cupientes in omnibus nostre ecclesie meliorare prouentus, habito sufficienti fratrum nostrorum capituli Wladislaiensis consilio [...] Presentibus honorabilius et discretis viris, dominis: Stanislao preposit, Mathia decano, Alberto scolastico, Theodorico custode, Wladislaiensibus, Michaële preposito, Stanislao decano, Bodzatha archidyacono, crusficiensibus et alijs quam pluribus fide dignis, nostre curie capellanis.*

w stosunku do Gerwarda²⁹. Fakt, że biskup kujawski i „Stanisław rozpoczynali swą karierę jako kanonicy kruszwickcy, Przezdrzew był kasztelanem kruszwickim”³⁰ (czyli tzw. kryterium bliskości terytorialnej), nie może także służyć jako argument na rzecz pokrewieństwa pomiędzy nimi. Zjawisko przechodzenia z jednej kapituły do drugiej nie było wszak niczym nadzwyczajnym w średniowieczu³¹.

2.2. Warto zauważyć, że kryterium bliskości terytorialnej osłabia Maciej, domniemany ojciec wspomnianej trójki, który był sędzią w brzeskiej hierarchii urzędniczej. O tym, że to właśnie on miał być ojcem Gerwarda i jego rodzeństwa, świadczyć miał fakt, że „we wrocławskim archiwum katedralnym znalazł się akt nadania sędziemu Maciejowi przez Łokietka, z 1292 r., wsi Kokoszyce i Wickowice, których biskupstwo kujawskie nigdy nie posiadało”³². Jest to tzw. kryterium miejsca przechowywania dokumentów. Jednak bez zbadania kolei losu tego konkretnego dyplomu, kryterium to jest po prostu niewiarogodne. W historiografii Maciej figuruje jako syn Boguszy, wojewody kujawskiego z czasów księcia Kazimierza Konradowicza³³. Jest to spowodowane odkryciem tłoku pieczętnego niejakiego Macieja Boguszyca³⁴. Tłok ten przypisano od razu sędziemu kujawskiemu, mimo że nie ma na nim informacji o jakimkolwiek sprawowanym przez posiadacza urzędzie. Nie zostało tam też zawarte godło herbu Laska – Bróg, lecz tzw. przedheraldyczny znak kreskowy³⁵, który miał wyglądać jak litera T postawiona

²⁹ *Ibidem*, nr 232: *Nos Janislaus, diuina et apostolice sedis prouidencia sancte gnezdensis ecclesie archiepiscopus, et capitaneus terre Brestensis et Radzeyouiensis [...] in nostra presencia venerabili frater nostro Geruardo, ecclesie wladislaiensis episcopo, et frater Nicolao, preposito Monasterij Strelnensis [...] Presentibus fratribus nostris: Nicolao decano, Philippo cancellario Regni Polonie, canonico ecclesie gnezdensis, Mathia decano, Alberto scolastico, wladislaiensibus; Thomislao et Vincencio canonicis predictae ecclesie nostre gnezdensis.*

³⁰ J. Bieniak, *Rozmaitość kryteriów...*, s. 50–51.

³¹ Por. przyp. 23, gdzie także dyskusja między Maciejewskim a Bieniakiem o godnościach pełnionych przez Stanisława.

³² J. Bieniak, *Rozmaitość kryteriów...*, s. 51.

³³ D. Karczewski, *Bogusza* [hasło], [w:] *Inowrocławski Słownik Biograficzny*, z. II, red. E. Miłkołajczak, Inowrocław 1994, s. 13; J. Karczewska, *Własność szlachecka na pograniczu wielkopolsko-kujawskim w pierwszej połowie XV wieku*, Kraków 2010, s. 22, 33; eadem, *Świeccy urzędnicy księcia kujawskiego Kazimierza Konradowicza*, [w:] *Książę Kazimierz Konradowicz i Kujawy jego czasów*, red. D. Karczewski, Kraków 2017, s. 111–113.

³⁴ Por. J. Bieniak, *Problemy metodyczne średniowiecznej genealogii w Polsce*, [w:] idem, *Polskie rycerstwo...*, s. 32–33, przyp. 44; D. Karczewski, *Trzynastowieczny tłok pieczętny komesa Macieja Boguszyca*, [w:] *Heraldyka i Okolice*, red. A. Rachuba, S. Górzyński, H. Manikowska, Warszawa 2002, s. 196–197.

³⁵ J. Bieniak, *Problemy metodyczne...*, s. 32–33.

na poprzecznej belce litery H. Taki sam znak posiadać miał Gerward z Koszut³⁶. Jednak jego pieczęć jest w połowie uszkodzona, a tak opisał ją Ignacy Zakrzewski:

Na skrawku pergaminu przywieszony ułamek pieczęci okazuje łacińską literę T, u której koniec lewego ramienia wraz z brzegiem pieczęci odłamany; z napisu pozostało ... ard. (Może pierwowzór godła rodu Kornicz)³⁷.

Podobna górna część nie może świadczyć o takiej samej dolnej części jak w przypadku pieczęci Macieja Boguszycy. Mamy więc do czynienia tylko z jednym egzemplarzem. Czy to wystarczający dowód, aby uznać go za „przedheraldyczny znak kreskowy” dla wszystkich Leszczyców? Można w to wątpić. Takie same wątpliwości można mieć w związku z tożsamością Macieja Boguszycy z sędzią brzeskim o tym samym imieniu. Hipoteza, że omawiany tłok pieczętny powstał przed 1288 r., czyli przed pierwszym wystąpieniem źródłowym sędziego³⁸, wcale nie musi świadczyć na korzyść ich tożsamości, bowiem na dyplomach, w których wystąpił sędzia Maciej, nie wspomniano o przywieszeniu jego pieczęci, nie mówiąc już, że żaden jej odcisk nie zachował się. Być może Maciej Boguszyc był zupełnie inną osobą niż sędzia brzeski. Samo imię nie może stanowić dowodu przemawiającego za ich tożsamością. Tym samym identyfikacja sędziego kujawskiego z Boguszycem musi pozostać w sferze hipotez.

2.3. Sędzia brzeski Maciej miał syna Jana³⁹, który był kasztelanem kruszwickim⁴⁰. Ożenił się on z bratanicą arcybiskupa Jakuba Świnki, w związku z czym

³⁶ S. Kozierowski zaliczył do tego grona dodatkowo znak napieczony komesa Przybigniewa z 1236 r., por. S. Kozierowski, *Leszczycy i ich plemiennik arcybiskup gnieźnieński św. Bogumił z Dobrowa*, Poznań [b.r.w.], s. 29–30 (Studja nad pierwotnym rozsiedleniem rycerstwa wielkopolskiego, T. X); KDW, t. I: *Zawiera numera 1–616, lata 984–1287*, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1877, nr 191; *ibidem*, t. IV: *Tablice z pieczęciami*, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1881, rys. X.

³⁷ KDW, t. II, nr 747; oryginał: Archiwum Państwowe w Krakowie, Zbiór Rusieckich, sygn. 33. Wspominana pieczęć do naszych czasów nie zachowała się.

³⁸ D. Karczewski, *Trzynastowieczny tłok...*, s. 197.

³⁹ KDW, t. II, nr 815: *comiti Iohanni filio Mathie iudicis Cuiavie*. Błędnie przypisuje mu się przydomek Kiwała, zob. *Urzędnicy kujawscy i dobrzyńscy XI–XV wieku. Spisy*, oprac. J. Bieniak, S. Szybkowski, Kórnik 2014, s. 115, nr A361 (Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy, red. A. Gąsiorowski, t. VI, z. 1); J. Bieniak, *Urzędnicy kruszwicki w średniowieczu*, [w:] *Z dziejów pogranicza kujawsko-wielkopolskiego*, t. III, red. D. Karczewski, M. Wilczek-Karczewska, Strzelno–Kruszwica 2015, s. 57. Takowego przydomka jednak nigdy nie użyto wobec niego, zob. KDP, t. II, cz. 2, nr 220; KDW, t. II, nr 1049–1050; *Acta Camerae...*, s. 277, nr 139; A. Vetulani, *Z badań nad Polakami w średniowiecznej Bolonii*, [w:] *Cultus et cognitio. Studia z dziejów średniowiecznej kultury*, kom. red. S.K. Kuczyński et al., Warszawa 1976, s. 618, nr 22.

⁴⁰ *Urzędnicy kujawscy...*, s. 115, nr A361.

otrzymał w posagu wieś Ostrów nad Gopłem⁴¹. Aby Maciej, Gerward, Przechrzew i Stanisław pisali się z Ostrowa, musieliby zamieszkać razem z Janem w jego własnej miejscowości [podkr. P.K.], co wydaje się mało prawdopodobne. Nie istnieli przeto „Maciej z Ostrowa”, „Przechrzew z Ostrowa”, „Stanisław z Ostrowa”, ani tym bardziej nasz bohater, czyli „Gerward z Ostrowa”. Nie pisali się oni również z innych posiadłości, bowiem nie mamy o nich żadnych informacji. Nie mogli zatem występować z przydomkiem posesjonatywnym. Fakt ten zdaje się nie przeszkadzać badaczom.

Ze związku Jana i siostry Piotra Sułkowica (najpewniej, bowiem nie mamy informacji o innych jego małżeństwach) narodziły się córki: nieznana z imienia żona Chwała Białego⁴² i Świętosława, żona jednego z braci *Duleuici* Jana⁴³, oraz synowie: Stanisław (późniejszy sędzia kujawski) i Jan (kantor wrocławski i dziekan włocławski)⁴⁴. Jan „otrzymał od papieża kantorę wrocławską 6 V 1323 r., podczas pobytu w Awinionie biskupa Gerwarda”⁴⁵, co jest tzw. kryterium protekcji. Mogłoby to stanowić jakąś przesłankę, gdyby biskup kujawski został odnotowany w dokumen-

⁴¹ KDW, t. II, nr 185: [...] *comes Petrus filius Sulconis, filiaster domini Iacobi archiepiscopi Gnezdniensis, constitutus in nostra presencia, assignavit et contulit in dotem sue sororis comiti Iohanni filio Mathie iudicis Cuiavie, sororio suo, hereditatem Ostrow sitam in Cuiavia, que alio nomine Popowo vulgariter nuncupatur.*

⁴² *Acta Clementis VI. Pontificis Romani. 1342–1352*, ed. L. Klicman, Praga 1903 (Monumenta Vaticana Res Gestas Bohemicas Illustrantia, t. I), nr 699: *Johannes de Insula, decanus ecclesie Wratislaviensis, quatenus sibi in personam Iohannis Albifali, nepotis sui.* Jan, syn Chwała Białego z Chomiąży został tutaj określony jako *nepos* Jana Kiwały z Ostrowa, syna Jana Maciejowica. Wnukiem osoby duchownej raczej nie mógł być. W historiografii Jan Chwałowicz figuruje jako szwagier Ostrowskiego. Chronologia występowania Chwała Białego (zm. przed 1361 r.) kaže go umiejscowić w tym samym pokoleniu co dziekana Jana z Ostrowa. Ten ostatni jednak miał jednego brata Stanisława i siostrę Świętosławę (por. przyp. 43). Ich dzieci (jeśli jakiegokolwiek mieli) pozostają dla nas nieznane; Bieniak próbował szukać potomków sędziego kujawskiego dopiero pod koniec XIV w. (zob. J. Bieniak, *Stanisław Kiwała...*, s. 68–69). Zatem ów *nepos* nie mógł być ani szwagrem, ani bratankiem Jana Maciejowica, a raczej jego siostrzeńcem. O samym Chwałowiczu i jego przodkach zob. J. Pakulski, *Nałęcz Wielkopolscy w średniowieczu. Genealogia, uposażenie i rola polityczna w XII–XIV w.*, Warszawa–Poznań–Toruń 1982, s. 31–34 (Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu, R. 80, z. 3). Brak tam jednak jakiegokolwiek wzmianki o żonie Chwała Białego.

⁴³ KDP, t. II, cz. 1, nr 220: *comiti Iohanni castellano crusuiciensi [...] domina Swenthoslaua consors Iohannis, fratris Heustachij [...] Swanthoslaua comiti Iohanni, uel natis eius.*

⁴⁴ *Regesten zur Schlesischen Geschichte 1338–1342*, hrsg. K. Wutke, E. Randt, Breslau 1925, nr 6118 (Codex Diplomaticus Silesiae, Bd. 30). Przydomek „Kiwała” zawierają inne dokumenty, zob. VMPL, nr 872: *Iohannes de Insula alias dictus Kynola obtinebat; Przywileje lokacyjne Przyłubia z lat 1359 i 1594*, wyd. Z. Guldon, R. Kabaciński, [w:] *Dokumenty do dziejów Kujaw...*, nr 1: *Stanislai dicti Kiwalicz, iudicis Cuiaviae, haereditas de Ostrów.*

⁴⁵ J. Bieniak, *Rozmaitość kryteriów...*, s. 51.

cie nadającym Janowi z Ostrowa kantorię wrocławską⁴⁶. Przecież z podobną sytuacją mieliśmy do czynienia, gdy *nepos* Gerwarda, Maciej z Gołańczy, dostawał kanonię wrocławską. Wówczas Gerward pojawił się na dokumencie⁴⁷. Skoro był obecny przy nadaniu dla siostrzeńca, to tym bardziej nie miał powodu ukrywać się na dyplomie, którego beneficjentem był jego domniemany brat. Jan Maciejowic został nazwany bratem ordynariusza diecezji wrocławskiej, którą zarządzał wówczas wspomniany już Maciej z Gołańczy⁴⁸, przy innej okazji (promocja na stanowisko kapelana papieskiego). Była to dla Bieniaka wzmianka rozstrzygająca o kręgu rodzinnym Gerwarda⁴⁹. Lecz warto się zastanowić, czy podobnie jak w przypadku Stanisława, nie był to zwrot jedynie retoryczny. Nie dysponujemy wszak tym dokumentem w całości⁵⁰. Należy zaś zwrócić uwagę, że biskup Maciej, tak samo jak jego poprzednik, używał określenia *frater* względem swoich współpracowników, w tym także Jana Kiwały⁵¹. Dlaczego zatem dziekan wrocławski miałby nie użyć takiego określenia wobec swojego biskupa?

2.4. Wspomniane przy omówieniu pochodzenia prepozyta wrocławskiego „pojawienie się imienia Stanisław w następnym pokoleniu rodziny”⁵² odnosi się właśnie do późniejszego sędziego kujawskiego. On jako pierwszy z tej rodziny posiadał pieczęć z herbem Laska⁵³. W związku z tym imię Stanisław miał otrzymać po stryju. Podobnie miało się dziać u Pałuków z Gołańczy, z imieniem „Maciej, nigdy

⁴⁶ *Analecta Vaticana...*, s. 225, nr 163.

⁴⁷ VMPL, nr 229.

⁴⁸ W. Abraham, *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich do dziejów Polski w wiekach średnich za lata 1899–1913*, „Archiwum Komisji Historycznej” 1923, Serja 2, t. 1, s. 24: f. 10' Die 24 aprilis a. L (1350) d. Johannes de Insula, decanus de la Wladislaiensis (sic), frater episcopi dicti loci, receptus fuit in capellanum dni nostri de mandato eiusdem. Warto jednak zauważyć, że Jan Kiwała był kapelanem papieskim, ale dopiero w 1360 r., za pontyfikatu papieża Innocentego VI, zob. *Acta Innocentii VI. Pontificis Romani. 1352–1362*, ed. J.F. Novák, Pragae 1907 (Monumenta Vaticana Res Gestas Bohemicas Illustrantia, t. II), nr 1142: *Johannes de Insula S^{tis} V^{re} cappellanus*. Należy zatem datować wzmiankę opublikowaną przez Abrahama na dekadę później.

⁴⁹ J. Bieniak, *Wielkopolska, Kujawy...*, s. 61, przyp. 139; idem, *Rozmaitość kryteriów...*, s. 51.

⁵⁰ Brak go również w *Bullarium Poloniae*, t. II: 1342–1378, ed. I. Kuraś, I. Sułkowska-Kurasio-wa, Romae 1985.

⁵¹ KDW, t. VI: *Zawiera dokumenty nr 1–00 z lat 1174–1400*, wyd. i oprac. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, Warszawa–Poznań 1982, nr 191: *Nos Mathias divina et Apostolice Sedis providencia ecclesie Wladislaiensis episcopus [...] presentibus fratribus nostris: Sbyluto preposito, Johanne decano, Stanislao scolastico, Borzislao cantore Wladyslaiensibus cum ceteris fidedignis*.

⁵² J. Bieniak, *Rozmaitość kryteriów...*, s. 50, przyp. 22.

⁵³ *Handbuch...*, s. 90, nr 72; *Katalog pieczęci...*, nr 315.

tam przedtem nie używanego”⁵⁴, które zostało odziedziczone po sędzim brzeskim. Jest to tzw. kryterium imionowe, wielokrotnie krytykowane przez przedstawicieli toruńskiej szkoły genealogicznej, jednocześnie bardzo często wykorzystywane przez nich przy ustalaniu najstarszych członków opisywanego rodu⁵⁵. Aby wykazać bezzasadność stosowania tego kryterium wystarczy przywołać słowa Józefa Matuszewskiego:

Żeby idea imienia rodowego miała swój praktyczny sens łącznika między pokoleniami, wymagała ona zasady monopolu imienniczego: dane imię nosi li tylko jeden ród! Tymczasem jak nie dopuścić do tego, by ktoś spoza rodu nie przybrał sobie identycznego imienia pogańskiego czy – później – kalendarzowego? Nie wyobrażamy sobie wprost, by istniała jakaś ochrona prawna imienia, przejawiająca się w zakresie posługiwania się imieniem jednego rodu przez kogoś spoza owego rodu⁵⁶.

Warto też zauważyć, że imię Maciej było chrześcijańskie, nie mogło być zatem „własnością” Leszczyców. Dodatkowo trzeba zdać sobie sprawę, że imiona „rdzenie polskie” były również wykorzystywane na Rusi (a zapewne nie tylko tam). I tak możemy spotkać tam swojsko brzmiące imiona, czasem przypisywane jako charakterystyczne polskim rodom, np. Dobrogost, właśnie Maciej, czy też Mściśław, Wrocisław, Zbysław, Żelisław i Żyrośław⁵⁷. Czy to powód, aby ich wszystkich uznać za krewnych z polskich rodów?

2.5. Skoro zostało poruszone kryterium imionowe, któremu nie przyznajemy żadnej wartości poznawczej, pozostaje nam jeszcze do rozważenia „źródłowy”

⁵⁴ J. Bieniak, *Rozmaitość kryteriów...*, s. 51.

⁵⁵ J. Matuszewski, *Nieznanne źródło czy historyczna mniemanologia?*, „Zeszyty Historyczne / Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie” 1994, z. 2, s. 179, przyp. 26: „Tenże autor [B. Śliwiński – P.K.] zauważa w odniesieniu do oświetlonego źródłami okresu dziejów Lisów, że nie było charakterystycznych rodowych imion, po które sięgano by z upodobaniem. Przeciwnie: «Istniała zupełna dowolność i najczęściej przy wyborze imienia decydowały względy konkretnej chwili» [...]. Autor deklaruje też jednoznacznie, że nie będzie się posługiwać kryterium imionowym [...]. Jednak danego słowa nie dotrzymuje”. Por. także w odniesieniu do Leszczyców: S. Kozierowski, *Leszczyce i ich...*, s. 19–30; J. Bieniak, *Autor Rocznika dawnego*, [w:] *Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi w pięćdziesięciolecie pracy naukowej*, red. D. Gawinowa, Warszawa 1991, s. 433–438, zwłaszcza przyp. 48, 54, 58, 63, 70, 75–76, 88–89.

⁵⁶ J. Matuszewski, *Polskie nazwisko szlacheckie*, Łódź 1975, s. 17 (Prace Wydziału II Nauk Historycznych i Społecznych / Łódzkie Towarzystwo Naukowe, nr 79).

⁵⁷ A. Jusupović, *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej w czasach Romanowiczów (1205–1269). Studium prozopograficzne*, Kraków 2013, s. 127, 202, 227, 288, 290–291, 293–299 (Monografie – Uniwersytet Kazimierza Wielkiego. Pracownia Badań nad Dziejami Rusi, t. 2).

brat Gerwarda – Przezdrew, kasztelan kruszwicki. W źródłach wystąpił on jedynie raz, gdy zeznawał na procesie polsko-krzyżackim w Warszawie. Wówczas został określony jako *Dominus Presdrew castellanus Crusvicienis, miles*⁵⁸. Nie pisał się wobec tego z żadnej miejscowości. Jednak z powodu jego pokrewieństwa z Gerwardem, w starszej historiografii występował jako Przezdrew z Ostrowa⁵⁹. Jak starałem się wyżej udowodnić, nie mógł się pisać z Ostrowa, bowiem była to wieś dopiero Jana Maciejowica. Jednak według najnowszych badań Przezdrew pochodził z Procyńia⁶⁰. Miał być zdaniem Bieniaka:

przodkiem gałęzi Leszczyców z Procyńia (w kasztelani kruszwickiej) i Ryszewa (w kasztelani dzbarskiej, na zachód od Mogilna), w jej posiadaniu pozostawał bowiem dział w Ostrowie (zapewne dzisiejszy Ostrówek). Za synów Przezdrewa można uważać braci: Grzymisława z Procyńia i Ryszewa oraz Tomisława i Pawła z Procyńia, występujących w trzeciej ćwierci XIV w. Najstarszy syn Grzymisława nosił imię Przezdrew⁶¹.

Historycy przyjęli tę hipotezę z uznaniem, a obecnie uchodzi ona prawie za fakt źródłowy⁶². Rodzina Procyńskich rzeczywiście posiadała Ostrów⁶³, ale nie posiadał go sam kasztelan Przezdrew. Procyń natomiast był w posiadaniu Leszczyców, ale dopiero w 1451 r.⁶⁴. Prawie wiek wcześniej był on w rękach Grzymisława, który także posiadał Ryszewo⁶⁵ – to samo, które w 1393 r. niejaki Przezdrew zamie-

⁵⁸ Por. przyp. 14.

⁵⁹ J. Bieniak, *Odzyskanie zachodnich Kujaw przez Kazimierza Wielkiego w 1337 r.*, „Zapiski Historyczne” 1974, t. 39, z. 3, s. 78, przyp. 53; idem, *Przezdrew z Ostrowa* [hasło], [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIX: *Przerębski Samuel-Raduński Edmund*, red. E. Rostworowski, Wrocław 1986, s. 41–42.

⁶⁰ *Urzędnicy Kujawscy...*, s. 115, nr A362; J. Bieniak, *Urzędnicy kruszwicki...*, s. 57, 61–63; J. Karczewska, *Własność szlachecka...*, s. 33; eadem, *Rody rycerskie w okolicy Kruszwicy i ich majątki w późnym średniowieczu*, [w:] *Z dziejów pogranicza...*, s. 43–45.

⁶¹ J. Bieniak, *Przezdrew z Ostrowa...*, s. 41–42.

⁶² Por. m.in. W. Sieradzan, *Świadomość historyczna świadków w procesach polsko-krzyżackich w XIV–XV wieku*, Toruń 1993, s. 210, nr 153; D. Karczewski, *Trzynastowieczny tłok...*, s. 197; J. Karczewska, *Rody rycerskie...*, s. 43–45.

⁶³ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie [dalej: AGAD], Księgi ziemskie brzeskie, z. 1, k. 180v: *Swichna zophia Anna machna Grzimka acq[ui]si[r]unt p[er] medi[etate]e h[e]r[e] d[itatem] p[ar]vi Oossiczna[m] Nicolao de p[ro]cin Joh[an]ne Joha[an]e de Oostrow Bogumilo fr[at]ri[b]us ip[s]or[um]*.

⁶⁴ S. Kozierowski, *Nieznane zapiski heraldyczne*, Poznań 1915, nr 35: *de clenodio patris Laszka propinquoribus [...] Petro de Proczyno*.

⁶⁵ KDW, t. III: *Zawiera numera 1293–2053, lata 1350–1399*, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1879, nr 1571: *Grzymislaus heres de Proczyno; ibidem*, nr 1645: *Grimislaum heredem de Rissewo*.

nił na Załachowo i Brzyskorzystew⁶⁶. Uznano go więc za syna Grzymisława, który z kolei miał być synem kasztelana kruszwickiego. Grzymisław zaś umarł przed 1397 r. i określony został w źródłach jako pochodzący z Brzyskorzystwi⁶⁷ (wsi, którą Przezdrzew kupił dopiero w 1393 r.). Z kolei fakt, że na proces polsko-krzyżacki w Warszawie brat biskupa przybył z „kujawską grupą świadków, a nie w towarzystwie Wojciecha z Ryszewa”, nie może stanowić argumentu, że Przezdrzew „rezydował raczej w Procyniu”⁶⁸. Wszystko to zostało ustalone za pomocą kryterium imionowego, bowiem majątków kasztelana kruszwickiego nie znamy. Posiadanie zaś Ostrowa przez Procyńskich, jeżeli oczywiście była to posiadłość dziedziczona z pokolenia na pokolenie, jedynie osłabia powyższą hipotezę. Skoro imię Przezdrzew nie występowało wśród rodziny ostrowskich, to wówczas cała powyższa teoria musi być po prostu błędna.

3

W związku z powyższymi uwagami, „pochodzenie Gerwarda z gałęzi ostrowskiej”⁶⁹ należy całkowicie odrzucić. Spośród grona krewnych wyeliminowano także Stanisława, prepozyta włocławskiego. Sędzia brzeski Maciej, jego syn Jan i tegoż potomkowie tworzyli rodzinę ostrowskich, z tym, że jak wspomniano, Ostrow posiadał dopiero Jan Maciejowic. Ilustruje to doskonale pierwsza tablica genealogiczna. W związku z powyższym Gerward i Przezdrzew oraz ich siostry nie mogli się pisać z tej miejscowości, a więc nie byli oni spokrewnieni z ostrowską gałęzią. Biskup kujawski był natomiast skoligacony rodzinie z kościelecką gałęzią Leszczyców. W końcu Stefana *de Lapidea Ecclesia* oraz Floriana, późniejszego biskupa płockiego, określił jako swoich *patruelis*⁷⁰. Tego ostatniego Jan Długosz również

⁶⁶ *Ibidem*, nr 1932: *nobilis vir dominus Przesdrew cum suis singulis germanis fratribus racione et loco aliarum duarum villarum, videlicet Zalacovo et Brestcoristev, quas per modum commutationis dictus Przesdrew cum suis fratribus, condam heres de Ryszewo nunc vero de Zalachowo, a monasterio Trzemeschnensi pro ipsorum hereditate Ryzewo sita in districtu Gneznensi receperat et resignaverat dicto monasterio Trzemeschnensi.*

⁶⁷ Archiwum Państwowe w Poznaniu, Księgi sądu i urzędu ziemskiego w Gnieźnie, z. 1, s. 259: *Bogumilo de Brzestoristew hui con[tra] conscrip[t]e p[ar]tem he[re]ditat[em] felic[is] recordationis Grzymconis de Brzestorzistew.*

⁶⁸ J. Bieniak, *Odzyskanie zachodnich...*, s. 78, przyp. 53

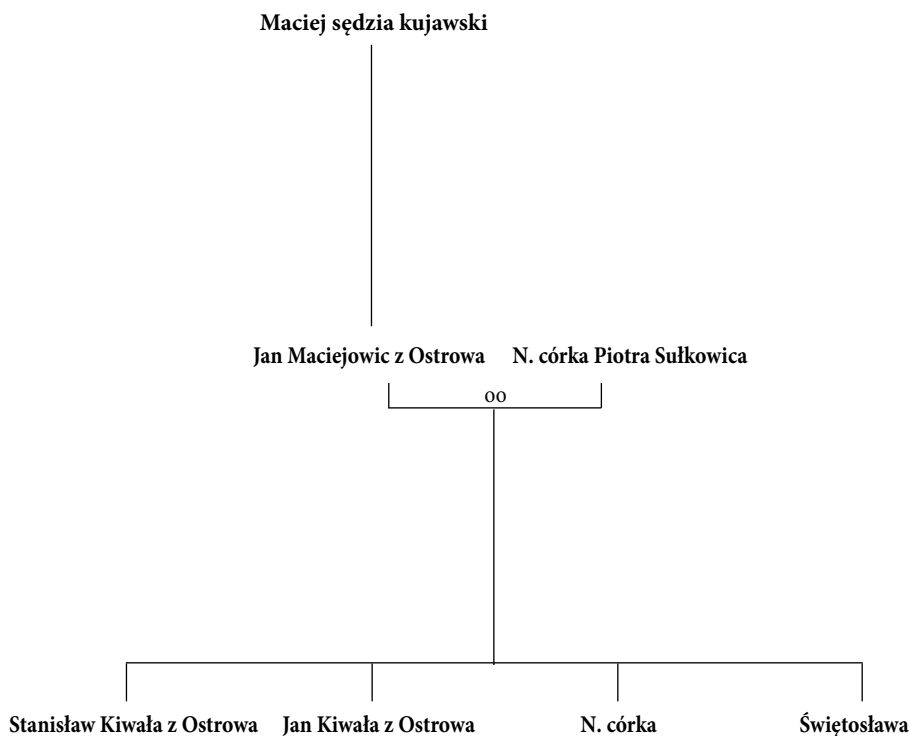
⁶⁹ *Idem*, *Rozmaitość kryteriów...*, s. 51.

⁷⁰ KDP, t. II, cz. 2, nr 472: *Geruardus, Dei gracia ecclesie Wladislaviensis Episcopus [...] Floriani prepositi Plocensis ac Stephani canonici Wladislaviensis et Crusviciensis eius patruelis.* Stefan był synem Wilka *de Lapidea Ecclesia* (A. Vetulani, *op. cit.*, nr 41: *Stephanus Lupus, archidiaconus Plocensis*), z kolei Florian był synem Grzymisława z Cieląt, chociaż w historiografii uznawany jest za syna Bartosza z Kościelca. Por. P. Kaleta, „*Wyście sobie a my sobie, kaźden sobie rzepkę*”

wywiódł z herbu Laska⁷¹, a jego bracia: Bogumił z Pakości i Wojciech z Kościelca posiadali pieczęcie z takim też herbem⁷². Obrazuje to druga tablica genealogiczna. Wychodzi na to, że ordynariusz diecezji włocławskiej rzeczywiście był Leszczycem, jak przekazał nam *Catalogus Episcoporum Wladislaviensium*. Jednak na pytanie, czy można ufać na słowo tym katalogom nie można odpowiedzieć jednoznacznie pozytywnie. Wszak jedna jaskółka wiosny nie czyni. Mieliśmy więc okazję, aby sprawdzić ich prawdziwość, bowiem posiadaliśmy dodatkowe źródła. Często nie jesteśmy jednak w tak komfortowej sytuacji.

Aneks

Tablica 1. Rodzina Gerwarda, biskupa kujawskiego, oprac. własne

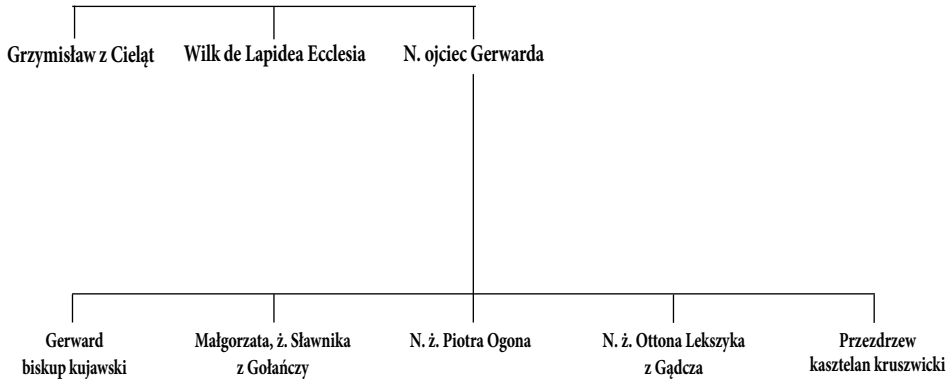

skrobie”. *Przejawy solidarności rodowej u użytkowników herbu Laska*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego serii nowej” 2020, t. 19, s. 108, przyp. 54.

⁷¹ *Catalogus Episcoporum Plocensis*, [w:] *Joannis Długossii...*, s. 549: *Florianus de Koszczelycz, de domo Acervorum*.

⁷² AGAD, Archiwum Zamoyskich, rkps 33, s. 155: *Sigillu[m] Joannis Palatini Kotficza, Bogusj Brozina, Bogumili Brozina, Vincentj Brozina; Katalog pieczęci...*, s. 495, nr 324.

Tablica 2. Rodzina Ostrowskich h. Laska, oprac. własne

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Diecezjalne w Pelplinie, Akta odnoszące się do dziejów klasztoru dominikanów w Toruniu. Wykazy przeorów, kronika, obligacje, indulgencje, kopie przywilejów i bull papieskich, proces o kościół w Kaszczorku, sygn. Monastica. XIV. Toruń-Dominikanie, ks. 1.

Archiwum Diecezjalne we Włocławku:

Kopiarusz i częściowo formularz wikariuszy generalnych i oficjałów włocławskich, przeważnie z drugiej ćwierci XVI wieku, sygn. 613.

Kopiarusz kanonika Piotra Piotrkowskiego z 1551 r., sygn. 614.

Kopiarusz ogólny Drzewickiego sygn. 611.

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

Archiwum Zamoyskich, rkps 33.

Księgi ziemskie brzeskie, z. 1.

Archiwum Państwowe w Bydgoszczy:

Klasztor Cystersów w Koronowie, pow. Bydgoszcz, sygn. 6/437/0/33, 6/437/0/58, 6/437/0/59.

Klasztor Norbertanek w Strzelnie, pow. Mogilno, sygn. 6/448/0/18.

Archiwum Państwowe w Krakowie, Zbiór Rusieckich, sygn. 33.

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Księgi sądu i urzędu ziemskiego w Gnieźnie, z. 1.

Biblioteka Ossolineum we Wrocławiu, Kopiarusz gospodarczy Drzewickiego, sygn. 5209/II.

Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, *Annalium Coenobii Byssoviensis seu Coroviensis sacri ordinis Cisterciensis dioecesis Wladislaviensis in terra Cuiavia in confirmio Dominatus Bydgestiensis & Maioris Polonia situati*, t. 1: *Ab anno 1200 usque ad 1400 Conquistore*

✠ *Collectore P F Adam a Szadek eisdem Monasterii Professo anno 1600 et sequentibus*, rkps 134.

Źródła drukowane

Acta Camerae Apostolicae, vol. I: 1207–1344, ed. J. Ptaśnik Cracoviae 1913 (Monumenta Poloniae Vaticana, t. I).

Acta Clementis VI. Pontificis Romani. 1342–1352, ed. L. Klicman, Pragae 1903 (Monumenta Vaticana Res Gestas Bohemicas Illustrantia, t. I).

Acta Innocentii VI. Pontificis Romani. 1352–1362, ed. J.F. Novák, Pragae 1907 (Monumenta Vaticana Res Gestas Bohemicas Illustrantia, t. II).

Analecta Vaticana 1202–1366, ed. J. Ptaśnik, Cracoviae 1914 (Monumenta Poloniae Vaticana, t. III).

Bullarium Poloniae, t. I: 1000–1342, ed. I. Sułkowska-Kurasiowa, S. Kuraś, Romae 1982.

Bullarium Poloniae, t. II: 1342–1378, ed. I. Sułkowska-Kurasiowa, S. Kuraś, Romae 1985.

Catalogi Episcoporum Vladislaviensium, ed. W. Kętrzyński, [w:] *Monumenta Poloniae Historica*, t. IV, wyd. A. Bielowski, Lwów 1884.

Catalogus Episcoporum Plocensis, [w:] *Joannis Długossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia*, t. 1, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1887.

Catalogus Episcoporum Wladislaviensium, [w:] *Joannis Długossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia*, t. 1, ed. A. Przeździecki, Cracoviae 1887.

Codex diplomaticus Poloniae quo continentur privilegia regum Poloniae, magnorum ducum Lituaniae, bullae pontificium nec non jura a privatis data illustrandis domesticis rebus gestis inservitura adhuc nusquam typis exarata, ab antiquissimis inde temporibus usque ad annum 1506 / Kodex dyplomatyczny Polski obejmujący przywileje królów polskich, wielkich książąt litewskich, bulle papieżkie, jako też wszelkie nadania prywatne mogące posłużyć do wyjaśnienia dziejów wewnętrznych krajowych, dotąd nigdzie nie drukowane, od najdawniejszych czasów aż do roku 1506, t. II, cz. 1, oprac. L. Ryszczewski, A. Muczowski, Varsaviae 1848.

Codex diplomaticus Poloniae quo continentur privilegia regum Poloniae, magnorum ducum Lituaniae, bullae pontificium nec non jura a privatis data illustrandis domesticis rebus gestis inservitura adhuc nusquam typis exarata, ab antiquissimis inde temporibus usque ad annum 1506 / Kodex dyplomatyczny Polski obejmujący przywileje królów polskich, wielkich książąt litewskich, bulle papieżkie, jako też wszelkie nadania prywatne mogące posłużyć do wyjaśnienia dziejów wewnętrznych krajowych, dotąd nigdzie nie drukowane, od najdawniejszych czasów aż do roku 1506, t. II, cz. 2, oprac. L. Ryszczewski, A. Muczowski, Varsaviae 1852.

Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, t. I: Zawiera numera 1–616, lata 984–1287, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1877.

Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, t. II: Zawiera numera 617–1292, lata 1288–1349, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1878.

Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, t. III: Zawiera numera 1293–2053, lata 1350–1399, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1879.

- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. IV: *Tablice z pieczęciami*, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1881.
- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. VI: *Zawiera dokumenty nr 1–400 z lat 1174–1400*, wyd. i oprac. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, Warszawa–Poznań 1982.
- Konstytucje Wieczyste Sejmu Radomskiego 1505 roku: Radomiensis Conventionis decreta Alexandri Regis*, oprac. W. Uruszczak *et al.*, [tłum. artykułów na j. ang. J. Spólny], Radom 2005.
- Kontrakty lokacyjne wsi dobrzyńskich z XIV wieku*, wyd. Z. Guldon, R. Kabaciński, [w:] *Dokumenty do dziejów Kujaw i ziemi dobrzyńskiej XIV–XIX w.*, wyd. Z. Guldon *et al.*, Warszawa–Poznań 1974 (*Źródła do dziejów Bydgoszczy / Bydgoskie Towarzystwo Naukowe*, nr 8).
- Kozierowski S., *Nieznane zapiski heraldyczne*, Poznań 1915.
- Librowski S., *Trzynaście nie drukowanych oryginałów pergaminowych Archiwum Diecezjalnego we Włocławku z lat 1300–1400*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1987, t. 55.
- Pommerellisches Urkundenbuch*, bearb. M. Perlbach, Danzig 1882.
- Preussisches Urkundenbuch. Politische (allgemeine) Abteilung*, Bd. I, Heft 2, bearb. A. Seraphim, Königsberg 1909.
- Preussisches Urkundenbuch*, Bd. II, bearb. M. Hein, E. Maschke, Königsberg 1939.
- Przywileje lokacyjne Przyłubia z lat 1359 i 1594*, wyd. Z. Guldon, R. Kabaciński, [w:] *Dokumenty do dziejów Kujaw i ziemi dobrzyńskiej XIV–XIX w.*, wyd. Z. Guldon *et al.*, Warszawa–Poznań 1974 (*Źródła do dziejów Bydgoszczy / Bydgoskie Towarzystwo Naukowe*, nr 8).
- Regesten zur Schlesischen Geschichte 1338–1342*, hrsg. K. Wutke, E. Randt, Breslau 1925 (*Codex Diplomaticus Silesiae*, Bd. 30).
- Spory i sprawy pomiędzy Polakami a zakonem krzyżackim / Lites ac res gestae Polonos ordinemque Cruciferorum*, t. 1: *Sprawa wytoczona w Inowrocławiu i Brześciu Kujawskim w latach 1320–1321 / Causa Junivladislaviae et Brestiae-Cuiaviae anno 1320–1321 acta*, wyd. H. Chłopocka, wyd. 3 [nowe], Wrocław 1970.
- Spory i sprawy pomiędzy Polakami a zakonem krzyżackim / Lites ac res gestae Polonos ordinemque Cruciferorum*, t. I, wyd. I. Zakrzewski, wyd. 2 [nowe], Poznań 1890.
- Urkunden des Bisthums Culm*, Th. I: *Das Bisthum Culm unter den Deutschen Orden: 1243–1466*, Heft 2, bearb. von C.P. Woelky, Danzig 1885 (*Neues Preussisches Urkundenbuch*, Abt. 2, Bd. 1–2).
- Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia: maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis, deprompta collecta ac serie chronologica disposita*, t. I: *Ab Honorio PP. III. usque ad Gregorium PP. XII. 1217–1409*, ed. A. Theiner, Romae 1860.
- Wiadomości do dziejów polskich z archiwum prowincji szląskiej*, zebr. A. Mosbach, Wrocław 1860.

Opracowania

- Abraham W., *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich do dziejów Polski w wiekach średnich za lata 1899–1913*, „Archiwum Komisji Historycznej” 1923, Serja 2, t. 1.
- Abraham W., *Stanowisko kurii papieskiej wobec koronacji Łokietka*, [w:] *Księga pamiątkowa Uniwersytetu Lwowskiego ku uczczeniu pięćsetnej rocznicy fundacji jagiellońskiej Uniwersytetu Krakowskiego*, Lwów 1900.
- Białowąs J.E., *Pochodzenie i najbliższa rodzina biskupa włocławskiego Macieja Pałuki (ok. 1285–1368)*, „Nasza Przeszość. Studia z dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce” 2018, t. 130.
- Bieniak J., *Autor Rocznika dawnego*, [w:] *Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi w pięćdziesięciolecie pracy naukowej*, red. D. Gawinowa, Warszawa 1991.
- Bieniak J., *Gerward z Ostrowa (?–1323), biskup włocławski* [hasło], [w:] *Zasłużeni dla Włocławka (XIII–XX wiek)*, red. M. Wojciechowski, Włocławek 1991.
- Bieniak J., *Gerward z Ostrowa* [hasło], [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. 2: G–K, red. Z. Nowak, Gdańsk 1994.
- Bieniak J., *Krąg rodzinny biskupa kujawskiego Macieja Pałuki (korekta do Rodu Pałuków Władysława Semkowicza)*, [w:] idem, *Polskie rycerstwo średniowieczne. Suplement, wybór tekstów* A. Supruniuk, J. Wroniszewski, A. Radziwiński, Kraków 2005.
- Bieniak J., *Odzyskanie zachodnich Kujaw przez Kazimierza Wielkiego w 1337 r.*, „Zapiski Historyczne” 1974, t. 39, z. 3.
- Bieniak J., *Problemy metodyczne średniowiecznej genealogii w Polsce*, [w:] idem, *Polskie rycerstwo średniowieczne. Wybór pism*, wybór tekstów i posłowie A. Supruniuk, J. Wroniszewski, A. Radziwiński, Kraków 2002.
- Bieniak J., *Przezdrzew z Ostrowa* [hasło], [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIX: *Przeręb-ski Samuel–Raduński Edmund*, red. E. Rostworowski, Wrocław 1986.
- Bieniak J., *Przynależność administracyjno-polityczna kasztelanii nadgoplańskich w latach 1267–1327*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Historia” 1966, z. 2.
- Bieniak J., *Rozmaitość kryteriów badawczych w polskiej genealogii średniowiecznej*, [w:] idem, *Polskie rycerstwo średniowieczne. Wybór pism*, wybór tekstów i posłowie A. Supruniuk, J. Wroniszewski, A. Radziwiński, Kraków 2002.
- Bieniak J., *Stanisław Kiwała z Ostrowa h. Laska* [hasło], [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XLII: *Stanisław, książę mazowiecki–Stawiarski Seweryn*, red. A. Romanowski, Kraków 2003–2004.
- Bieniak J., *Terminologia pokrewieństwa i powinowactwa w średniowiecznych źródłach*, „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym” 2009, nr 13.
- Bieniak J., *Urzednicy kruszwicy w średniowieczu*, [w:] *Z dziejów pogranicza kujawsko-wielkopolskiego*, t. III, red. D. Karczewski, M. Wilczek-Karczewska, Strzelno–Kruszwica 2015.

- Bieniak J., *Wielkopolska, Kujawy, ziemie łączycza i sieradzka wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300–1306*, wyd. 2, Wodzisław Śląski 2011.
- Bieniak J., *Wzajemne powiązania osobowe kapituł włocławskiej i kruszwickiej w średniowieczu*, [w:] *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytnej. Studia nad pochodzeniem i funkcjonowaniem elity kościelnej*, red. A. Radziwiński, Toruń 2000 (Opera ad Historiam Ecclesiam Spectantia, Series 1, Colloquia 1).
- Długopolski E., *Władysław Łokietek na tle swoich czasów*, przedm. J. Dąbrowski, Wrocław 1951.
- Fijałek J., *Ustalenie chronologii biskupów włocławskich*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1894, R. 22, nr 1.
- Guldon Z., *Lokacje miast kujawskich i dobrzyńskich w XIII–XVI w.*, „Ziemia Kujawska” 1968, t. 2.
- Gumowski M., *Handbuch der polnischen Siegelkunde*, Graz 1966.
- Jusupović A., *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej w czasach Romanowiczów (1205–1269). Studium prozopograficzne*, Kraków 2013 (Monografie – Uniwersytet Kazimierza Wielkiego. Pracownia Badań nad Dziejami Rusi, t. 2).
- Kaleta P., „Wyście sobie a my sobie, kaźden sobie rzepkę skrobie”. *Przejawy solidarności rodowej u użytkowników herbu Laska*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego serii nowej” 2020, t. 19.
- Karczewska J., *Rody rycerskie w okolicy Kruszwicy i ich majątki w późnym średniowieczu*, [w:] *Z dziejów pogranicza kujawsko-wielkopolskiego*, t. III, red. D. Karczewski, M. Wilczek-Karczewska, Strzelno–Kruszwica 2015.
- Karczewska J., *Świeccy urzędnicy księcia kujawskiego Kazimierza Konradowica*, [w:] *Książę Kazimierz Konradowicz i Kujawy jego czasów*, red. D. Karczewski, Kraków 2017.
- Karczewska J., *Własność szlachecka na pograniczu wielkopolsko-kujawskim w pierwszej połowie XV wieku*, Kraków 2010.
- Karczewski D., *Bogusza* [hasło], [w:] *Inowrocławski Słownik Biograficzny*, z. II, red. E. Miłojajczak, Inowrocław 1994.
- Karczewski D., *Trzynastowieczny tłok pieczętny komesa Macieja Boguszycza*, [w:] *Heraldyka i Okolice*, red. A. Rachuba, S. Górczyński, H. Manikowska, Warszawa 2002.
- Karwasińska J., *Sąsiedztwo kujawsko-krzyżackie 1235–1343*, Warszawa 1927 (Rozprawy Historyczne Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, t. VII, z. 1).
- Katalog pieczęci przy dokumentach samoistnych w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy*, oprac. M. Hlebionek, Warszawa 2012.
- Kozierowski S., *Leszczyce i ich plemiennik arcybiskup gnieźnieński św. Bogumił z Dobrowa*, Poznań [b.r.w.] (Studja nad pierwotnem rozsiadleniem rycerstwa wielkopolskiego, t. X).
- Liedtke A., *Stanowisko papieża Jana XXII wobec koronacji Władysława Łokietka*, „Nasza Przeszość. Studia z dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce” 1971, t. 36.
- Maciejewski J., *Działalność kościelna Gerwarda z Ostrowa, biskupa włocławskiego w latach 1300–1323*, Bydgoszcz 1996.

- Maciejewski J., *Episkopat polski doby dzielnicowej 1180–1320*, Kraków 2003.
- Maciejewski J., *Gerward z Ostrowa h. Laska* [hasło], [w:] *Inowrocławski Słownik Biograficzny*, z. III, red. E. Mikołajczak, Inowrocław 1997.
- Maciejewski J., *Kariera Stanisława z Ostrowa z rodu Leszczyków – kwestie identyfikacyjne*, „Ziemia Kujawska” 1995, t. 11.
- Matuszewski J., *Nieznane źródło czy historyczna mniemanologia?*, „Zeszyty Historyczne / Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie” 1994, z. 2.
- Matuszewski J., *Polskie nazwisko szlacheckie*, Łódź 1975 (Prace Wydziału II Nauk Historycznych i Społecznych / Łódzkie Towarzystwo Naukowe, nr 79).
- Pakulski J., *Geneza pieczęci herbowych biskupów i arcybiskupów metropolii gnieźnieńskiej*, [w:] *Polska heraldyka kościelna*, red. K. Skupieński, A. Weiss, Warszawa 2004.
- Pakulski J., *Nałęczanie wielkopolscy w średniowieczu. Genealogia, uposażenie i rola polityczna w XII–XIV w.*, Warszawa–Poznań–Toruń 1982 (Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu, R. 80, z. 3).
- Pakulski J., *Pieczęcie instytucji kościelnych i duchowieństwa*, [w:] *Dzieje diecezji włocławskiej*, t. 1: Średniowiecze, red. A. Radziwiński, Włocławek 2008.
- Pakulski J., *Średniowieczne pieczęcie biskupów i kapituły włocławskiej oraz ich symbolika*, [w:] *Religijność na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej w czasach staropolskich. Materiały ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej na Wydziale Humanistycznym WSHE przez Zakład Dziejów Religii, 30 maja 2003*, red. A. Mietz, Włocławek 2003.
- Piekosiński F., *Pieczęcie Polskie wieków średnich doby Piastowskiej (uzupełnienie)*, Kraków 1936 [odbitka z „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologicznych” 1934, t. XVI, s. 71–86; 1935, t. XVII, s. 55–78].
- Samsonowicz H., *Dziedzictwo Średniowiecza. Mity i rzeczywistość*, wyd. 2, Wrocław 2008.
- Sieradzan W., *Świadomość historyczna świadków w procesach polsko-krzyżackich w XIV–XV wieku*, Toruń 1993.
- Stachowska K., *Gerward (zm. 1323)* [hasło], [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII: *Firlej Jan–Girdwoyń Kazimierz*, red. W. Konopczyński, Kraków–Wrocław 1948–1958.
- Szybkowski S., *Kościeleccy ze Skępego herbu Ogon i ich protoplaści. Studium z dziejów późnośredniowiecznej rodziny możnowładczej*, Gdańsk 2018.
- Urzędnicy kujawscy i dobrzyńscy XII–XV wieku. Spisy*, oprac. J. Bieniał, S. Szybkowski, Kórnik 2014 (Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy, red. A. Gąsiorowski, t. VI, z. 1).
- Vetulani A., *Z badań nad Polakami w średniowiecznej Bolonii*, [w:] *Cultus et cognitio. Studia z dziejów średniowiecznej kultury*, kom. red. S.K. Kuczyński et al., Warszawa 1976.
- Zajączkowski S., *Polska a Zakon Krzyżacki w ostatnich latach Władysława Łokietka*, Lwów 1929 (Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie, Dział 2, t. 6, z. 2).

PRZEMYSŁAW KALETA

DR

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-4960-4991](https://orcid.org/0000-0003-4960-4991)

*O pochodzeniu i rodzinie biskupa kujawskiego Gerwarda (zm. 1323)
garść uwag*

Biskup kujawski Gerward był jedną z najważniejszych postaci dla odradzającego się Królestwa Polskiego w 1320 r. To właśnie on bronił Władysława Łokietka przed legatem papieskim Gentilisem w sporze z ordynariuszem diecezji krakowskiej Janem Muskata. On też uzyskał od papieża Jana XXII zgodę na koronację wspomnianego księcia. Warto jednak zauważyć, że nigdy nie pisał się on z przydomkiem posesjonatywnym. Starsza historiografia przeto zadawała się określeniem „biskup wrocławski Gerward”. Dopiero badania Janusza Bieniaka przyniosły nowe metody badawcze, dzięki którym ustalono, że ów Gerward pochodził z Ostrowa nad Gopłem. Jego ojcem miał być Maciej z Ostrowa, sędzia brzeski, braćmi: Stanisław z Ostrowa, Jan Kiwała z Ostrowa oraz Przezdrzew z Ostrowa/Procyńia, zaś siostrami: Małgorzata, żona Sławnika z Gołańczy i nieznane z imienia żony Piotra Ogonia i Ottona Lekszyka z Gądcza. Źródła informują nas jedynie o pokrewieństwie biskupa ze wszystkimi siostrami i bratem Przezdrzewem, przy czym ten ostatni został określony tylko jako kasztelan kruszwicki, również bez przydomku posesjonatywnego. Reszta rodziny została przypisana Gerwardowi za pomocą tzw. kryteriów pomocniczych w genealogii, które przecież nie są dowodami samymi w sobie. Nie tworzą bowiem wiedzy, lecz jej pozory, iluzję. Na tej podstawie tworzone są drzewa genealogiczne, które potem są wykorzystywane przez innych badaczy. Dlatego możemy spotkać się z takimi hybrydami jak: Stanisław z Ostrowa, Maciej z Ostrowa czy Przezdrzew z Ostrowa/Procyńia. Źródła nie mówią nic o posiadanych przez nich miejscowościach, a ich domniemane pokrewieństwo z biskupem kujawskim stało się podstawą do tych określeń posesjonatywnych. Niniejszy artykuł ma na celu reinterpretację źródeł dotyczących rodziny ordynariusza diecezji wrocławskiej bez odwoływania się do tych kryteriów, bowiem są one po prostu zawodne.

Słowa kluczowe: średniowiecze, genealogia, biskup kujawski Gerward

PRZEMYSŁAW KALETA

PHD

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0003-4960-4991](https://orcid.org/0000-0003-4960-4991)

*A bunch of remarks on origin and family of Gerward,
bishop of Cuyavia (died in 1323)*

Bishop of Cuyavia Gerward was the one of the most important figure for revival Kingdom of Poland in 1320. He defended Władysław the Elbow-high during trial with Jan Muskata bishop of Cracov leading by legate Gentilis. He also gained from pope John XXII acceptance for coronation mentioned Władysław. It's worth to notice, that Gerward nev-

er was written with any possession. Hence older historiography was satisfied with term: "Bishop of Cuyavia Gerward". Only Janusz Bieniak's researches and methods allowed for establishing that Gerward was written from Ostrów near lake Gopło. According to those researches his father was Matthias of Ostrów, judge of Brześć, brothers were: Stanisław of Ostrów, John Kiwała of Ostrów, Przewdzew of Ostrów or Procyń, sisters were: Margaret, wife of Sławnik of Gołańcz and unknown by name wives of Peter Ogon and Otton Lekszyk of Gądcz. Sources telling us about bishop's kinship between him and all the sisters and brother Przewdzew, but the last one was named only as castellan of Kruszwica, also without possession. Rest of his family was assigned to Gerward by so-called "helpful criteria of genealogy" which aren't evidence itself. Doesn't creating the knowledge but only it's illusion. Based on that historians building genealogical trees, which are used by others. That's why existed hybrids like Stanisław of Ostrów, Matthias of Ostrów or Przewdzew of Ostrów/Procyń, despite fact, that they never were in possession of those villages. Alleged kinship with bishop of Cuyavia became the basis of those hybrids. This articles aims at reinterpretation of sources concerned family of Gerward without referring to mentioned criteria because they are just doubtful.

Key words: medieval history, genealogy, bishop of Cuyavia Gerward

